VIII.

A borsodi Bükkhegységben.

Dr. *Márki Sándor*-tól.

Hatvan felől jövet, délelőtt 11 óra 45 perczkor robog át vonatunk az Eger-folyón, melynek völgye nyugat felé választja el a Borsodvármegye 35 □ myriameternyi területének 41%-át beágazó Bükkhegységet a Mátrától. Pár pillanat múlva Szihalom nevét kiáltja a kalauz s egy perczre megállunk. Az uraság majorján túl hepehupás földön csínos templom köré sorakozó házacskákat látunk. A Bükkhegységnek ezen legdélnyugatibb s már a síkságba olvadó nyulványán szemre-főre nincs mit nézni. Ipolyi Arnoldnak és Foltínyi Jánosnak kutatásaiból*) azonban tudjuk, hogy a helységben levő, alig 4 méter magas és az Eger vize felé lejtősödő, előttünk azonban rejtve maradó földvárszerű Árpádhalom őstörténelmünknek egyik legérdekesebb tárháza. Ezüst karpereczeken s újabb kőkori tárgyakon kívül mindenféle csontkalapácsokat, tűket, árakat és késeket, kagylókat, rozsda-marta vasakat stb. találtak, míg a Bükkalján, különösen a vasút földmunkálatainak alkalmából, inkább bronczkészítmények kerültek napfényre. A magyar pogánykornak egyik telepe az. S ez azon domb, melyen a Sajó felől jövő Árpád és népe leveles színek alatt pihente ki fáradalmait. Sokan vissza is maradtak a folyó fölé emelkedő kis magaslaton s az ő kezdetleges házi életöknek maradványai kerültek most a régiség-kutatók kezeire. Maga a hely utóbb is fejedelmi birtok maradt s a XI. században udvarházuk, majorságuk és ménesök volt itt a királyoknak, — Klaszikus földje a magyar régiségeknek, mint a tovainduló vonatunk által csakhamar átszelt Ostoros vize mellett a Bükk tövében fekvő Ostoros és Novaj is.

Mezőkövesd, mely 1472 óta 1881-ben látott ismét magyar királyt, 9000 lakost számláló vagyonos mezőváros. Középtermetű, vállas, zömök, róm. kath. vallású, gyönyörű

*) L. Századok, 1870. — 431—459. lap.

magyar nép lakja. Tollas, bokrétás pörge kalapban, kivarrott jankliban, ezer ránczú, térdig érő gatyában, sarkantyús csizmában járnak a legények. A lányok, asszonyok mindjárt mellen alúl kötő ruhát s magas kucsmafélét hordanak. Mégis szépek. Ezelőtt meg-megtörtént, hogy a legényt, ha a maga során kivűl másik útczában keresett magának szeretőt, a többiek agyonverték; nemcsak egy városból, hanem ha tehették, egy útczából is házasodtak s nemzedékről nemzedékre mégis daliások maradtak a férfiak, szépek a leányok. A legény egész nyáron át kinn tartózkodik a tanyákon; mindamellett télire lakzit ülhet, mert „édes szülei“ kiszemelték élete párját s alig van rá eset, hogy a választás ellen a fiúnak kifogása volna. A lakodalom 2—3 napig tart s ritkán történik, hogy ilyenkor legalább egy ökör nem pirúlna a nyárson. Éjfélben a fiatal párt ünnepélyesen fölkisérik a padlásra, a többiek pedig alant folytatják a mulatságot. Néha emberöltőkön át tartott haragnak vet véget egy-egy ily házasság; így békűlt ki harmadéve két jómódú család, egy heti hetedhét országra szóló lakzival s a menyasszonynak adott több ezer forintnyi kelengyével feledtetvén a múlt keserűségeit. Az egyik örömapával megösmerkedtem; a még javakorában lévő férfiú bármely festőnek mintáúl szolgálhatna az ős rákosi gyűlések alakjainak megörökítésénél. — Különben a lakosok a mellett, hogy nyolcz száz év óta híres jófajta lovakat és barmokat tartanak s hogy főképen mezei munkákkal foglalkoznak, csaknem kivétel nélkűl tudnak írni és olvasni.

A Bükknek fokozatosan ereszkedő legdélibb nyulványa alatt vonatunk pár percz múlva a szomszéd állomáson, Keresztes-Nyárádon, pihen meg. Mező-Keresztes mezővárosnak felényi lakossága sincs ugyan, mint Kövesdnek, de aránylag még nagyobb, t. i. több mint 7000 hektár a határa. Jó módját ennek köszönheti a magas, szálas, valóságos ázsiai jellegű, szép magyar lakosság, melynek viselete azonban nem oly festői mint a kövesdieké. A Csincse-patak mocsárai közt 1596. október 23-a és 26-a közt itt folyt le az a nevezetes csata, melyben Mátyás főherczeg eleinte megverte ugyan Mahomed szultánt, mikor azonban a főherczeg népe gondtalanúl zsákmányolni kezdett, reá ütve, Miskolczig űzte azt a boszús szultán. Húszezer töröknek és tizezer magyarnak vére áztatta akkor Keresztes virányait.

A két Ábrány és Vatha felé fordítva domború oldalát, ívalakban nyomúl be a 15—20 kilométerrel odább délkeletre a Tisza habjaitól locsolt Alföld s vasútunk vonala Emődig mintegy húrját képezi ezen ívnek Emőd kedves vidékű állomás a Bükk délkeleti ágazatának tövében. Kastélya egy fensíkszerű

dombháton s két tornya lenn a völgyben a most már éjszaknak forduló vasútról a vonzóbb látványok közé tartozik. Baloldalt mindenütt alacsony szőlőhegyekkel találkozunk; pl. a 172 m. magas és a legközelebbi állomásig, Nyék-ig, vonuló Dőri-hegygyel, mely idáig egyedűl akadályoz abban, hogy a csínos fekvésű Miskolczot a mindszenti oldalról észrevegyük. Jobboldalt annál szabadabban révedezhetnek szemeink az itt-ott csekély buczkák által élénkített gazdag szántóföldeken és a Sajónak utat nyitó mezőkön. Mohi, Köröm és Ónod történelmi emlékei integetnek felénk és csak 8—10 kilométernyi köz választ el bennünket egy nagy népcsatának és egy nagy néphatározatnak színhelyeitől.

Nyék-Ládházán túl az egy 192 méternyi s aránylag meredek hegy tövében fekvő Mályinál átrobogunk a Héjőn vagy Tapolczán keresztűl vezető hídon. Az oldalt maradó Mályin és Kis-Tokajon túl balra egy kis völgynyilásban, kevéssel arrább a Kövesd felől részben a hegyek közt bujkáló országút torkolatánál Görömböly-nek reform. és kath. tornya integet felénk. A falu 1200 főnyi magyar s kisebb részben orosz lakosságának szép jövedelmet biztosíthatna a határában, főleg Tapolczánál előforduló kaolin, melyet már régebben fölhasznált egy miskolczi híres kőedénygyár (a Mildner A. F.-féle), melyet azonban a majolika-készítményeknek helyben való gyártásánál annyival előnyösebben lehetne értékesíteni, mert a vidék homokjában rejtő kitűnő kvarcz az agyagiparnak meghonosítását is nagyon indokolttá tenné. Ez agyagot idáig is igen keresik a vidék kőedénygyárai számára, sőt homokját tűzálló téglák előállítása végett egészen Kőbányáig viszik. — A falu határában, egy 200 méter magas domb délnyugati oldalán, körűlbelűl azon helyen, hol az éjszaki Magashegy, a nyugati Kőmázsa (mely már 400 m.) és a déli Leányvártető az említett dombbal együtt egy, a Leányvártetőről fakadó Tapolcza által átszelt kedves völgykatlant alkot, a Tapolcza nevű fürdő fekszik, melyet csúzos bántalmak ellen ajánlanak. Mint mészkőtelep is nevezetes. Közelében két nagyobb téglagyár működik.

Szirmán túl balra kis fensíkon, az Avas déli lejtőségén a Tapolczának mindkét pártján levő Csaba főképen arról nevezetes, hogy ott minden második ház — kocsma s hogy igen sok a mészárszéke; 1500 főnyi lakosságának ha nem fele, legalább is harmadrésze — zsidó. Valami negyven év előtt két annyi volt a népesség; Miskolcznak közelsége, a kifejtett kocsmázás vagy más egyéb apasztotta-e meg számát oly nagyon, mindenesetre érdekes volna tudni.

Kelet felé innen a mélyen bevágódott Sajó bal partján a Sajó és Bársonyos közt húzódó dombvidék legdélibb tagjánál, a kis Aranydomb aljában Alsó-Zsolczát pillantjuk meg.

Tovább látnunk nem enged az egymással itt érintkező Borsod-, Abauj- és Zemplénmegye határán emelkedő erdőség. A Putnok-Bánréve felé tovább vezető vasútvonal innentől fogva tehát már azért is érdekes, mert tágas völgyben ugyan, de egyre szépülő dombok és hegyek közt visz odább a gőzös.

S mig útitársunkat egyre-másra figyelmeztetjük, egyszerre a Szinva-pataknak két oldalán, a borházakkal és pinczékkel koszorúzott Avas és Tetemvár között s részben magukon e hegyeken épült Miskolcz áll előttünk. A Szinva völgyén fölfelé hatolva, ezen város felől kell a Bükkhegység zömét fölkeresnünk.

Miskolcz legszebb fekvésű nagyobb városaink közé tartozik. Az Alföldnek egyik éjszaki öblözetében ott fekszik, hová a tőle éjszakra és éjszakkeletre fekvő hegyeknek völgyei nyílnak. Miskolcz valósággal a hadak útjába esik s neki és vidékének jelentékeny szerepe van hazánk zivataros multjában. S a mint hajdanában érintette a kereskedelem irányvonala, úgy most is érinti az; sőt valóságos vasúti csomóponttá teszi. Hatvan, Diósgyőr, Fülek, Debreczen és Kassa vidékéről találkoznak itt a vasútak, melyek minden irányba elszállítják e termékeny és szerencsésen alkotott tájéknak árúczikkeit.

A városnak részben födmüvelő jellemére már az indóház közelében, a város keleti részén levő nagy gőzmalomból is következtethetünk; Miskolcz malomipara egyáltalán fejlett s határának kitűnő búzája eléggé okadatolja e körülményt. A miskolczi kenyér országos hírű, majdnem annyira, mint az a dévaj közmondás, hogy „pislog, mint a miskolczi kocsonyi.“ A város főbb jövedelemforrásai közé tartozik a szelíd halmokon termő tüzes fehér és részben aszúbor is, melynek hegyaljai gyanánt való árulását egyidőben tiltani is kellett. Az Avason és a Tetemváron elhelyezett fehér tűzfalú, kőbevágott száraz pinczékben minden nemes tulajdonságát kifejtheti a szőlő tüzes leve. Azonban mint országszerte, itt is egyre csökken a szőlőkertek ára; s míg hajdanában úrnak sem tartották azt, a kinek szőlője nem volt, most sokan már szabadúlni is szeretnének tőle. A bor-, gabona- és marhakereskedésen kivűl iparral is foglalkozik Miskolcz. Csizmadiái ősidők óta vetélytársai a debreczenieknek. Timár, szabó, szűrszabó, gubacsapó, szűcs, hentes stb. együttvéve is alig múlja felűl a csizmadiák számát. Azonban már régebben lábrakapott az „úribb“ ipar is, pl. a kőedény- és burnótgyártás. Öt vásárjára ma is tódúl a vidék; a hetenként kétszer tartott piaczot azonban most már a Városháztér szűk torkolata elé, az aszfalt gyalogúttal szegett koczkaköves kocsiútra szorította a civilisatio. Mert Miskolcz erősen halad. A vasúttól bevezető útcza még sokban emlékeztet a földmívelő városra, a Hunyad-, Kossuth-, Püspök-

és a Zárda-útcza stb. azonban modernebb ízlésű házsorokat is mutat. Mig a külvárosokban — hova az Avas lejtőjén levő Mindszentet is számithatjuk — jobbadán zsindelyes vagy nádas, sajátságos tetőzetű házakat találunk s ezeket látva, nem csodálkozunk azon, hogy itt már 1847-ben volt oka megalakúlnia a „tiszamelléki kölcsönös tűzkártéritő társulat“-nak, — addig a Szinva mentén emelkedő házak nemcsak városiak, hanem többnyire valósággal bizonyos emlékszerű modort is hajhásznak, a mi különben gyakran csak ízléstelenségre vezet. Módos külsejök semmiesetre sem árúlja azt el, hogy Miskolcz az ötvenes években egyszer-másszor 300 % pótadót fizetett. Ma csak a regaleért 38,000 frtot fizetnek évenként, a mi és a feltünően sok kocsma különben semmiesetre sem mértéke a jóllétnek. Építkezés és csínosodás dolgában különben Miskolcz 1881-ben — mikor a hadgyakorlatok alkalmáhól a királyt várta — többet haladt, mint máskor talán egy évtized alatt.

Régi színezetét azonban nem vesztette el végképen. Már gót stilt negélyző és aranyozott nagy érczkakassal ellátott ref. temploma is engedményeket látszik tenni a múltnak. Igazi régisége azonban az avasi Szent-István-templom, melyet Zsigmond király már 1411-ben „igen régi“-nek mondott. Mellette külön dúczos őrtorony áll, honnan negyedóránként kürthang figyelmeztet a mulandóságra. S a mulandóságnak áldozatai e megható fekvésű templom és torony körűl száz meg száz sírban aluszszák örök álmukat s kezdve a legigénytelenebb embereknek rigmus nélkűl egyébiránt vajmi ritkán maradó fejfáitól föl Palóczy Lászlónak Borsodvármegye által emelt emlékéig több századnak és sok száz családnak gyásza van itt megörökítve. S temetés után egyik-másik búsúló atyafi el-elszánja magát, hogy pár lépéssel maga is közeledjék az égiekhez, kiknek áldoz is a maga vagy valamelyik atyafia pinczéjében. Ősz felé minden pincze ablakában ég a gyertya; olyankor itt is útcza van. Az Avas tetején van a tűzjelzőhely is és innen a Kárpátokra, a külön álló tokaji kúpra s az Alföldre a legszebb kilátás nyílik. A templomok közűl a mindszenti Boldogasszony, a tetemvári régi fatemplom, az óhitűek aránylag fényes, de jóformán hívők nélkűl álló temploma érdemel említést. Az Avasról lejövet mindjárt az ótemplom háta mögött levezető lépcsőnél, a Felpapszer-útczán áll a ref. pap ódon háza s tőle jobbra, az Alpapszer-útczán az 1678-ban már virágzó helv. hitv. főgymnasium 1736 emelt s 1793-ban és 1873-ban megujított épület. Különben Miskolcz 24,333 főnyi lakossagának legnagyobb része református s 1734 óta itt van a tiszáninneni helv. hitv. evangelikus egyház superintendentiája is. A kath. tanügyet a minoriták karolták föl, kik 1752 óta itt egy kis gymnasiumot

vezetnek. A közmüvelődést nyomdák, hírlapok, könyvkereskedések, 1847-ben alapított színház, régi casino stb. terjesztik a meglevő tanintézeteken s gyermekóvókon kívűl.

Borsodvármegye háza, hol egyidőben Szemere és Palóczy szavai gyujtottak, közvetetlenűl a kedves virágos kertben levő dolgozóházzal áll összeköttetésben, mely utóbbi Szemere emberbarátságának emléke. Ezekkel szemközt van a városháza. A takarékmagtár s a takarékpénztár szintén még a szabadságharcz előtti kor lelkességének műve. Ellenben a hetvenes évek alapítása volt a kiházasító intézet, melynek gyűlöletes ügye utóbbi időben annyi port vert föl.

A Miskolczon keresztül folyó Szinva-patak s az ebbe a Zárda-útcza arkán ömlő Pecze ismételten nagy veszélyeknek tették ki a várost. A legutóbb 1878-ban történt szerencsétlenség után egész vonalán nagy költséggel szabályozták a Szinvát s magában a városban koczkakövekkel rakták ki, csínos hidakkal látták el, úgy hogy e patak most sok tekintetben díszére válik a városnak. A Fő- és Hunyad-útczán emléktáblák jelzik azon magasságot, melyet a víz 1878-ban elért. Végre a haladás jeleként emelem ki, hogy a nagyobbodó forgalomhoz képest most már jó vendéglői is vannak Miskolcznak, pl. a „Három Rózsa“, hova 1881-ben a király is szállt, a „Magyar Korona“, „Pest városa“ stb. Kényelmes szállóházakra minden városban nagyon kellene gondolni. Mi e részben még nem vagyunk eléggé gyakorlatiasak.

Miskolczról, az átellenes Tetemvárral együtt jobbadán tajtkő konglomerátokból álló Avasnak délfelé való megkerülésével, a szénszállító vasúton is eljuthatnánk ugyan Diós-Győrbe, azonban mi az országútat választjuk, mely nyugat felé a Szinva mentén tág, mintegy 2 km. széles völgyben visz a Bükkhegység belsejébe. Ezen 132 m. magas völgy fölé jobbra (éjszakon) 135 m. átlagos magassággal (a tenger fölé tehát 267 méterrel) emelkedik a Kerek-hegy, Nagy-László és Ostoros-hegy; balra (délen) pedig 127-mtrrel a Magos és a Kőmázsa. A jobboldalt esők igen kedves ízű bort teremnek, a baloldaliakat már mindenütt erdőségek borítják. Utóbbi helyütt a Magos lejtőségén s valamivel arrább az éjszakról a Nagy-László-hegyről jövő patak hídjával egyirányban, a Szinva mellett egy-egy téglaégető-telep van. Utóbbinál balra kanyarodva pár percz múlva az új vasgyárnál, hazánk egyik legkitűnőbb ipartelepén vagyunk. 1881-ben az állam másfél millió forint befektetéssel újabb építkezéseket rendelt el, hogy a meglevő egy olvasztó kemenczéhez még három újat emeljenek. A 2 milliónyi téglát az első sorban említett téglagyárból 4 nap alatt épűlt kis szárnyvasút hozta Az építkezések folytán tavaly jobbadán csak

a Martin féle aczélgyár volt működésben; a vasúti síngyárat akkor újították. A kőszenet egy 10 km. hosszú iparvasúton Varbó és Parasznya vidékéről a Bikkes- és Ostoros-hegyről szállítják; egyébiránt 1881-ben magában Diós-Győrben is, a plébánia-templomtól keletre, a Szinva medrében szintén jó kőszéntelepre bukkant a szabályzó mérnök. E kőszénből 10 métermázsa, helyben szállítva, csak 2 frt. — A vasgyárban 1880-ban tették le a jól berendezett vegyészeti műhely és az igazgatósági lak alapját. A telepen 2—2 család számára 120 munkáslak és 2 munkáskaszárnya van; iskolájukban 4 tanitó működik; templomot csak most terveznek. A gyárhelyiségeket csupán közelebb kerítették körül, mert télen a jó meleg pihenőhelyül szolgáló égő szénen már többen elvesztek. A munkások nagy része a régi vasgyár helyéről, az alább ösmertetendő Hámorból 9 kilométernyi távolságról télen-nyáron gyalog, fapapucsban jár le ide s reggeli 6 órától esti 6 óráig dolgozik. Azóta nagy köztük a halandóság. Az állam 1870-ben talán azért tette át ide a telepet, mert Miskolcz közelségétől többet remélt a forgalomra nézve. A vasat azelőtt is, most is jobbadán a Gömör-Szepesi-Érczhegységből hozzák feldolgozás végett s már csak e miatt sem lehet remélni, hogy a vállalat hasznot hajtson. Különben itt és a közvetetlen közelében levő Tatár-árok mentén tűzálló téglák égetéséhez jó agyag kinálkozik.

A vasgyárhoz mintegy 1000 lépésre van Diós-Győr mezőváros, melynek 3900 főnyi lakosa túlnyomóan magyar; fuvarral és másképen szép vagyont kereshetne, ha helyben és Miskolczon nem volna oly sok kocsma. A földmivelésen kivűl egyébiránt mész- és gyümölcskereskedéssel is foglalkoznak. Diós nevét méltán viseli, mert majdnem minden ház udvarán van egy-két diófa s jó időben mindegyiken terem 4—6 hektoliter dió, egy hektoliterért pedig 4, sőt 7 frtot is megadnak. A rege magának a várnak alapítását is azzal hozza kapcsolatba, hogy hajdanában Diós György uram az álmában a háza előtt álló vén diófa alatt látott kincset fölásatván, abból építette a várat, leányát pedig gazdag úrnak adta feleségül. — A népies felfogást a hely monographusa, érdemes tudósunk Wenzel Gusztáv, sem pótolhatta teljesen hiteles adatokkal. Fölemlíti, hogy itt már a honfoglalás idejében volt földvár, a most romokban heverő várat azonban valószinűleg Nagy Lajos emeltette. „S ha szemügyre veszszük — úgymond*) mi kedves mulatóhelye volt ez a nagy királynak, mi előkelő vendégek fordúltak meg falai közt s mi fontos diplomatiai és

*) Diósgyőr egykori történelmi jelentősége. (Akad. Értekezések a tört. tud. köréből. — II. k. VII. sz. 1873. — 4. l.)

közjogi kérdések elintézésére volt több ízben színhelynek kiszemelve: nem lehet kétségünk, hogy Diósgyőr a XIV. és XV. századokban Európa legnevezetesebb és legfényesebb várainak egyike volt.“ A városnak déli részén, ú. n. Vártetőnek egy 183 m. magas hegyorrán, a tótól éjszaknyugatra emelkednek a romjaikban is érdekes várfalak, melyeket hatalmas és mélyen bevágott sánczárkok környeznek. A vár négyszögalakban épült, minden sarkán egy-egy toronynyal, úgy hogy némileg a pozsonyi várra emlékeztet. Az éjszaki oldalon még látszanak a gótívek nyomai s e század elején még a templom romjaiból is több volt együtt.*) A Miskolczra néző keleti oldal csak a bástyák közelében mutat omladékokat, mindegyiken egy-egy ablakkal. Legépebb a déli rész, hol a kaputól jobbra-balra két-két hatalmas falazatú, eléggé ép ablak bámészkodik az itt legmélyebb sánczokra. Tornyai is a legépebbek; a délkeletin még a födél is látszik és különben le-leszakadt csigalépcsőjén egész odáig lehet kapaszkodni; a délnyugati mellett van a legszebb gótívű ablak s maga a torony is kétemeletes. A Tapolcza felől jövő kis patak is ez ablak irányában ömlik a sánczárokba. A nyugati oldal ledőlt. A be- és kijárat az éjszaki oldalon egy földalatti s bozóttal és repkénynyel elfödött boltozat előtt van. Első kapitánya 1358-ban Czudar Péter, sárosmegyei főispán, volt, az utolsó Pempflinger Sebestyén 1533-ban. Nagy Lajos, ki leányát Katalint is itt temette el, Zsigmond s első és második neje: Mária és Borbála, továbbá Mátyás király s Mária, II. Lajos neje, gyakran tartózkodtak ezen kétségtelenül fényes mulató várban, melynek pinczéiben a múlt században még hordószámra állt a bor. S a mily ragyogó lehetett a várlak, ép oly díszes volt környezete. A természetnek az emberkéz is segített. A vár mellett levő részt ma is Kőkertnek hívja a nép s az elhúnyt nagybátyám, Máry Pál, kertjében álló roppant mogyorófáról azt tartja, hogy azt maga Mária királyné ültette. Tehát mintegy 500 éves volna e fa, melynek törzsvastagsága lenn 246, közepén 204 cm., törzsmagassága az első gallyig 220 cm. a korona szélessége 14 m. és 70 cm., teljes magassága pedig 19—20 méter. 1871-ben állítólag 30 hektoliter fényes fehérszínű mogyoró termett rajta. Aligha dicsekvés tehát a diósgyőriektől, ha ezt tartják Európa legnagyobb mogyorófájának. Utólag tehát még büszkének is kell lennem Pali bácsi azon, különben soha be nem váltott igéretére, hogy — megmogyorófapálczáz. A vártól alig másfél kilométerre esik a Madárka kútja, az uralkodóknak egykoron bizonyára kedves kiránduló

*) A vártemplom legnagyobb harangja az utolsó kurucz támadások óta Kassán szolgál.

helye; hiszen már a XVI. századbeli Oláh Miklós kiemeli a diósgyőri erdőségek fülemiléinek s más madarainak énekét. Ha majd hosszasabban bólyongunk az erdőségben, a királyok ittlétét megörökítő egy-két helynevet még fölemlíthetek.

Diósgyőrnek a — fájdalom — egyre pusztuló váron kivűl másik régi nevezetessége a pálosak zárdája, melyben most a kincstári tiszttartó (nagybátyám, Spilka Zsigmond) lakik. Ezen, a Diós-Győr éjszaknyugati részét tevő Felső-Győr szélén, a Szinvapatak jobb partján levő földszintes épületnek éjszaki oldalán bevésett következő felirat mondja el a szerzet történetét:

D. O. M. A.
Conventus SS. Corporis X ti de Dios-Győr
Ords S. Pauli primi Eremitae
fundatus olim A. MCCCXIII.
sub Carolo I. Hungariae Rege
Per Stephanum Borsod R. H. Palat.
Dotatus dein
Per divos Hungariae Reges
Ludovicum I. Mariam Sigismundum
Sed A. MDXXVI
iniqua Caspari Szered manu eversus
tandem
Sub Caesare Carolo sexto
iusto, pio, victore, felici
Hungariae Rege
Re aedificatus A. MDCCXXXIX.

A mellékudvar déli részén befalazva fínom márvány templomi díszítmény töredéke látszik, melynek közepén Mária van a gyermek Jézussal. A kertben, még a paulinusok korából hatalmas almafák díszlenek; a kapu előtt gyönyörű hársfa jelzi azon helyet, hol hajdanában a templom állott. Csak éjszaknyugaton levő borházuk daczolt jobban az idővel Zárdájuk kertjének végén a szerzetesek számára 1766-ban öntött kis harang szól maig is a felsőgyőriekhez, míg a másikat 1811. június 11. a diósgyőri kath. toronyba vitték át. Ezen 1752-ben épűlt templom paulinus harangja kisérte örök nyugalomra a 93 éves korában 1844 táján elhunyt utolsó pálost, Kristóffy Gáspárt, mint utóbb nemzeti szinészetünknek két kiváló tagját, Benke Józsefet (Jókai apósát) és Déry Istvánnét.

Maga a város elég csinosan épűlt a Szinva mindkét partján s kath. és reform. templomon kivűl nehány, részben a határban fejtett palakővel födött magán- és tisztilak, továbbá a vár mellett levő Tapolcza-fürdő teszi nevezetessé. A hozzátartozó várpincze, mely hátúl be van omolva, a nép hite szerint az egri várral állott volna összeköttetésben. A város különben Nagy Lajos ideje óta egy nagy uradalom feje. Erdőigazgatása alá 47,588 kat. hold erdőség tartozik, melynek évi fahozama

56,000 köbméter. Az erdőknek egy harmada — az alsóbb régióban — tölgy, két harmada — a felsőbben — bükk; utóbbi csak a mészkőhegyeken fordúl elő. A tölgyet körűlbelől 120, a bükköt 100 éves turnusokban kezelik. — E gyönyörű bükkesekről nevezik az egészet Bükkhegységnek, melyben utunkat folytatni akarjuk.

Felső-Győrből ismét a Szinva-patak mellett megyünk tovább s balra hagyjuk a temetőt, hol a paulinusok csontjai nyugosznak, továbbá a jó agyagból dolgozó s most már meglehetős üzleteket csináló téglaégető-telepet. A Poloska-tető aljában, mintegy $1^1/_2$ km. út után a papirgyárban vagyunk, mely Diós-Győrt maga is országos hírűvé tette. Ezen 120,000 váltó frt. tőkével részvényekre alapított gyárat 1879 nyarán Kolba Károly vette át s az ódon épülethez azonnal új gépházat állított. Azelőtt csak a Szinva vizének segítségével hozták mozgásba a gépezetet, melyen az okiratokra nálunk széltében használt s az iparegyesület által már 1846-ban kitüntetett papirost állitották elő. Ottlétemkor épen a reutlingeni Wandel-féle rézhengerrel tettek kisérletet. A Szinva vize ritkán elég, azért most többnyire gőzzel dolgoznak. Az újabb papir jobb, mint a régi; nem oly egyenetlen és szélei nem oly rongyosak. Rongyon kivűl sziléziai szalmapapirt*) s kis mérvben fapépet is használnak. Földszint a tulajdonos lakásán kivűl a símító szoba van, melyből a hengerterembe s ebből a gépházba, a két terem közt levő lépcsőn pedig az emeleti helyiségekbe jutunk, hol három hatalmas kádban készűl az odalent feldolgozandó pép, míg a szomszédos termekben már a teljesen kész papirokkal találkozunk.

A papirmalomból szép fasoron jutunk ki a rendes útra, melynek nyugatról délkelet felé tett kanyarulatát a tajtékzó és fűrészmalmot is foglalkoztató Szinva mellett elterülő gyönyörű réten át gyalogolva kerülhetjük el. Egy kis oldalkirándulást tehetünk a Hársas-hegy és a Csanyik tövében, mely hegyek kiválóan gazdagok állati és növényi kövületekben s ezekből mindenesetre szép gyűjteményt igyekszünk összehozni, mert hasonló gazdag aratásra az országnak kevés más helyén számíthatunk. Egy feltűnően nagy fenyükövület egyik legkedvesebb emlékem. Legtöbbnyire a kimosásokban fordúlnak elő. Az említett hegyeken át éjszaknyugati irányban csakhamar elérjük a Királykútat, mely gyönyörű vidék állitólag Mátyás királyról vette nevét, ki vadászat közben gyakran megpihent e kies tájon. Mátyás király emlékét különben a nép máshol is fenntartotta. Pár kilométerrel arrább, a parasznyai határban egy lóláb s egy

*) Tudtunkkal Javorinán (Szepesvármegye) készített fapapirost is. Szerk.

nagy, hegyes, sarkantyús emberláb nyomát mutogatják. Mint mondják, az igazságos király jártatta itt lovát. Maga a Királykútja a 455.5 m. magas Gályahegy lejtőségén állandóan két forrásból buzog; a harmadik csak nagyobb esőzések után ad vizet. Hatalmas bükkek árnyalják a bővizű patakot s elhullatott puha leveleik pompás nyugvóhelyűl szolgálnak. A miskolcziak szívesen kijárnak ide, hogy rögtönzött tűzhelyen készített villásregelijöket vagy uzsonájukat ez idylli helyen költsék el, melynek csendjét csak néha-néha zavarja meg a hegyoldalban favivő béresek kongatása. E helytől éjszak felé mintegy 500 lépésre a Barát-erdő aljában egyszerre egy 6 m. magas és ugyanannyi méter széles barlangnyilás (Kecskelyuk) tátong elénk. — Benne balra kanyarodva, puha guanóval borított kupolába jutunk, melynek csöndjét kiabálásainkkal megzavarván, ezer és ezer denevér ijedt röpkedését halljuk magunk körűl. A barlang e kupolán túl még valami 3—400 lépésig tart s hol összeszűkűl, hol hatalmasan kitágúl. S ilyen barlang sok van e hegységben, melynek barlangos mészképlete a tornaival azonos. Egyáltalában véve a Bükkhegységben sok a ravaszlyuk, dolina, s pl. Varbó és Parasznya felől, továbbá a diósgyőri új vasgyártól délre a Kőmázsa éjszaki lejtőségein, a hámortól délre a Vesszősön, leggazdagabban pedig a hegység legmagasabb vidékein a Bálványkőtől délre a Zsérczi-nagydélen és a Nagy-Kőháton végig az ily dolina-debrőknek egész sorozata vonúl, mintegy kipéczézve egy még ösmeretlen óriási barlangnak irányvonalát. A hegységnek ezen része, a Szinvától s az annak mintegy felső folyását képező Garadnától délre, sziget volt a harmadik földkorszak kezdetén s most az őt környező hajdani tenger eocén képletei Egertől kezdve Nyoszva, Kács, Kis-Győr, Tapolcza, Diós-Győr, Varbó és Parasznya vidékén tűnnek elő; e képletek legalsó tagját a nummulitos mészkövek és kvarcz-konglomerátok teszik, melyekre agyagmeszes rétegekkel váltakozva, a már említett kövületeket tartalmazó s a Kis-Győrtől éjszakra, a Rétmány-árokban még erősebben föllépő nummulit mészkő borúl.

Éjszaknyugati irányban a hegyeken át hamar ott volnánk a hámorban, — hogy azonban az odavezető főútra érjünk, a királykúti „Forrás“ mentén haladunk s így csakhamar ismét a Szinva mellett vagyunk. Jobboldalt azonnal szembeötlik egy meredek szirtfok, melynek ormáról kereszt int a „Tűzköves oldal“ éjszaki lábánál, a Szinván levő malomnak. A molnármester erről a sziklafokról lökte a mélységbe feleségét és annak szeretőjét s ő maga is innen ugrott le. A balra maradó erdészlakon túl a Szinva egészen alámossa a Guliczka-tető meredek mészkőoldalát, melybe bevágódva 3 magasan fekvő barlang

látszik. Ezen egymásba nyíló üregekben sok lisztet, szalonadarabot, sarkantyút és számos nyilat találtak, mutatványokat a közép- és az újkorból. — Átellenében is egészen közel jön a sziklafal, és a csinos szorost a Szinvának egy kis vízesése élénkíti. A kijáratnál jobbra a szeletai munkáslakokat látjuk, balra pedig a Mélyvölgy felett kies vidékű kis temetőt pillantunk meg. A költői kedélyű szerencsétlen politikus, Szemere Bertalan, itt szeretett volna megpihenni hányatott életének végével; kivánsága nem teljesült, Miskolczon temették el. — Az alsóhámori munkáslakok a gyakran nagyon előredülő Szeleta-csúcs falai és a Szinva által közreszorítva kezdődnek. Jobbra az első házat fenyegető sziklába durván „1777“ van bevésve. Egy Fasula nevű vállalkozó akkor alapította itt a Szinva által mozgatott vashámort, mely első sorban a diósgyőri uradalomban Puszta Répásnál zöldes és vereses agyagpalákban talált barna és agyagvasköveket dolgozta fel. Mások szerint a korona 1775-ben állította itt az első hámort. A hetvenes évek elején a magyar kormány vette át a hámort, melylyel fölhagyva, a már említett helyen egészen új, nagyszabású vasgyárat rendeztetett be. Ma még csak Zartl butorgyáros használ egy házat a régi hámorépületekből, a többit egymásután lebontogatták. Az utolsót — a vízesés mellől — 1881-ben hordták el. Az ötvenes években roppant németvilág járta itt a hámori tisztek közt. Az „Üstökös“ akkor azt az élczet csinálta rájok, hogy nem vitték el tőlünk a vasas németeket; Diós-Győrben még mindíg vannak. Pedig hát ők is megbírkóztak egyes magyar szavakkal.

„Trinken Sie von diesem guten Hégoló-Wein“ kinálja egyik hámortiszt a másikat a jó hegyaljaiból.

„Das ist nicht gut ungarisch gesagt — korigálja a másik. — Sagen Sie lieber Hógele-Wein!“

A „Hámor“ ma is munkástelep. 800 magyar, tót és német lakosa részben az új vasgyárban keres dolgot, nyáron át pedig úgy növeli jövedelmét, jogy egy vagy két szobát a Miskolczról itt üdülést kereső vendégeknek ad ki. Míg a hámor állott, fürdeje is volt s ennek vizét tüzes vasakkal melegítették. Zuhanyfürdője bizonyos hírre tett szert. Nehány év előtt Klapka György, majd a miskolczi orvosok hideg gyógyintézetet akartak itt alapítani. E terv azonban, a vidék nagy kárára, meghiúsúlt. A kis telepnek van kies fekvésű róm. kath. temploma és iskolája. Az utóbbi már csak azért is emlékezetes, mert tanitója, az öreg Makranczy, több mint ötven év óta működik benne. A magyar „Tempében,“ a hogy Kazinczy Ferencz épen a hámor környékét nevezte el, jó kedélyű és munkával tulságosan el nem csigázott ember talán meg sem öregedhetik. Nem nagy-

szerű, de véghetetlenűl kedves vidék ez. Balra a Fehérkő-lápa, jobbra a Dolka és szemközt a gyönyörű erdővel fedett Szent-Istvánhegy, melyek közt a kisebb esésekre kényszerített Szinva kanyarog, hogy idylli környezetet adhasson a partjain elszórt apró házaknak. Az előtérben a Szent-Istvánhegy előtt az emberkéznek egy csínos munkája látszik, egy hatalmas gát, mely a huszas években a végből készűlt, hogy a nyugat felől jövő Garadna-patak vizét felfogja s a gátnak jobboldalán alkalmazott kettős zsilipen esésre kényszerítse. A gyönyörű mészkősziklán két vízesése volt az így keletkezett Taj nevű tónak. A felső most már száraz barlangnyíláshoz hasonlít, mert a tónak eredetileg mintegy 31 millió köbméter vize 10.700,000 köbméterre apadt s így csak az alantabb levő nyiláson törhet elő, hogy nagy zajt csapva s a nap fényében ragyogva bukjék a mélyen kivájt s apró barlangnyilásokkal változatossá lett mészkősziklafal alá. A gátra vivő kocsiút ezen barlangos és lépteink alatt szinte kongó mészkőpárkányon halad. A tajtékzó víz fölszálló páráival most jobbadán csak a levegőnek üdítésére szolgál, csupán Zartl, Budapestről ide kerűlt munkás, alkalmazza gyakorlatilag, a mennyiben hajlított fájú székgyáránál fölhasználja; a szerszámokat a vasművek kivételével, ő-maga készítette. Munkája erős, tartós, ízléses és olcsó. A hajlított bútorok és faszegek gyártását azonban nagyobb mértékben is meg lehetne honosítani s még jobban igénybe venni a vashámorokat egykor hajtó nagy vízerőt. Legalább a hámor szegény népének is új keresetforrása nyílnék. S a környék bükk- és jávorfáit sem szállítanák többé külföldre oly tömegesen, hogy ott dolgozzák föl hajlított bútorokká. Miskolcznak közelsége pedig elég biztosítékot nyujtana a gyártmányok kelendő voltára nézve.

Zartl említett műhelyétől jobbra szökőkúttal ellátott hidegfürdő van, melyet egy-két vendég látogat. A fejedelmi család tagjai közűl is többen gyönyörködtek e szép vidékben. A hámorban a 2. számú urad. lak előtt a Szinva partján veresre festett vasloboron e fölirat áll: „Ferencz József és Erzsébet felséges fejedelmi párnak szentelte jobbágyi hódolattal a hálás jelenkor május 21. 1857 Borsodmegyébeni örömteljes jelenléte emlékezetére.“ S ha a barlangokkal aláaknázott kocsiúton a tó hatalmas gátjára megyünk, annak közepén ismét találunk egy vasoszlopot, melyre viszont ez van írva: „1847. István főherczeg körutazásának emlékére e kies völgyben.“ Mindkettő diósgyőri öntvény.

Ez emléktől igen kedves látványban gyönyörködhetünk. Előttünk a „tó“, a Garadna-patak víztartója, van, mely délről éjszakra mind inkább keskenyedve vonúl. Legnagyobb szélessége mintegy 90—100 méter, egész terjedelme 12 hektár s

legnagyobb mélysége 30 méter. Vízállása, mint említettem, most már alacsonyabb; az utóbbi időkben mind fenyegetőbbé vált árvizek miatt csapolták le. Borzasztó dolog volna, ha a medrében meggyűlő víz elszakasztaná a hatalmas védő gátat s ha a roppant vízmennyiség egyszerre zuhanna le a szelíd fekvésű hámorba. Pedig az utóbbi években már ilyes eshetőségektől is féltek. Ily megfogyott állapotában is igen vonzó képet mutat a „Táj.“ A tömlőalakú tónak vize egészen zöld a környező hegyek ormairól belebámuló fák színétől. Balra az Istvánhegy közvetetlenül a tóból látszik kiemelkedni s meredek oldalán csak keskeny gyalogút vezet. Ennek közepe táján a hegyről a kősziklának egy téli zölddel gyéren befutott üregéből roppant meredekről azonnal egy lábnyi széles vízesést képezve tör elő a Szent-István-forrás, melynek oldalán szoktak megpihenni a tó szépségeiben gyönyörködni akarók. Átellenben a szelídebb lejtőjű hegyek helyet hagynak a kocsiút számára, mely azonban gyakran közvetetlenül a tó partján, néha 10—20 méter magasan vezet, a tó felől egyszerű korlát által védve. Éjszaknyugat felé már egészen visszavonúlt a víztükre, s buja rét borítja medrének alját. — Dél felé a zsilippel ellátott kőgát emlékeztet az emberre. E kőgáton át vízimalmot hajtó kis patak siet a tóba, melynek szélén vízi nefelejtsek virítanak. A tó, mint a Paradna és Szinva egyaránt pompás halászó hely. Pisztrángjai különösen nagyszámuak s néha gyönyörűen fejletteket fognak. 1884-ben József nádornak egy 14 kilogrammnál sulyosabbat küldtek; 5—6 kilogrammos épen nem ritkaság. Ívni e halak a Garadnába mennek s akkor orvhalászok nem horoggal, hanem szigonynyal üldözik őket. De rákokban is bővelkedik a tó. Este 10 óra után csolnakon, melynek orrára lámp köt, s szalmára hasalva indúl el a rákász. A part mentén kézzel tolja előre a csolnakot s a parttól egy lábra levő rákokat mind a csolnakba hajíthatja. Ilykép 2 óra alatt egy hektoliterre valót is foghat.

A tó mellől számos kirándulást tehetünk.

Balra, délnyugatnak jól fentartott s festői hegyek aljában a Szinva felső folyásának baloldalán épűlt út kanyarog. Az 567 méter magas Vesszős fenyegetve tekint az átellenes, szelídebb lejtőségű hegyekre. A Vesszősnek egyik előredűlő mészkősziklájján piczi kápolna áll. Meghalt jegyesének emlékén itt szokott elmerengeni építtetője, egy gyászoló nő. A virágtalan kősziklа, melyen áll, a jelen s az előtte mosolygó bájos vidék a múlt. Hol találna kedélyállapotának megfelelőbb helyet? — A kápolnán túl szintén előredűlő sziklafok alatt kis barlangüreg bujkál, melyben éveken át lakott egy czigánycsalád. A kedves tájék egyidőre még ezt a nomádnépséget is lebilincselte. —

Itt-ott teljesen meredeken kapaszkodnak fejünk fölé a sziklafalak, máshol nagyobb a lejtőségök s ily helyeken az út fentartására fejtett köveket gurítják le.

Ha tetszik, balra kanyarodhatunk Ó- és Új-Huta felé, hol azonban huták többé nem működnek. A Hegyes-Bükk aljában a Bagoly-hegyen át csakhamar Új-Hutára jutnánk, mely Borsod vármegyének legmagasabban fekvő helysége. Mellette a sínai házfedélalakú Iváncs-hegy alatt volt a Lopresti-féle erdei pályának indóháza és a fűrészmalom. Lopresti terve szerint 30 cm. széles és 10.5 cm. mélyen bevágott kettős deszkán haladt volna a mozdony; ő maga 50,000 frtot kapott e tervért, melybe 275,000 frtot fektetett a kormány. S az eredmény = 0. E pálya irányvonalát követve, körülbelül 9—10 km.-nyi bolyongás után az új vasgyárhoz érnénk. Éjszakkelet felé kellene megkerűlnünk a 70—80, többnyire zsindelyes, tiszta, részben 100 évnél is idősebb faházból álló s kath. templommal és iskolával bíró kis helységet, melyben az erdész pontosan jegyzi a szél erejére s az esőmennyiségre, hőmérsékletre stb. vonatkozó adatokat, hogy újabb tájképi szépségeket keressünk. A Cseppegős-kút, Felhájó, Bagolyhegy-völgy, Alsó-Bagolyhegy, a balra elmaradó s az előbbinél nagyobb terjedelmű Ó-Huta, az annak keleti részén levő régi sánczok, a Sűrűbércz, Vásárhely, Sánczárnyék, Ládi-erdő stb. és általában véve a közel 700 méternyi magasságról mintegy 150-re szeliden lejtősödő s utunkat mindenütt kísérő Tatár-árok melléke nem egyszer bírna bennünket oldalkirándulásokra.

Ilyen volna az, ha Új-Hutából a Hollós- és Mészárszékhegy völgyében, a háromszögelési pontúl is szolgált 710 m. magas Kőlyukgalyán át Kis-Győrbe mennénk. Itt másfélezer reform. magyar lakik s ezek a baromtenyésztésen kívül teknő-, járom- és fatál-csinálással foglalkoznak. Rozst, még pedig gyönge rozst aratnak, melynek szalmáját — pakolásra — a gyertyánvölgyi üveghuta veszi meg. Magában a faluban egyetlen egy kút sincs; vízért a Sövénykúthoz kell kijárniok. Boruk nagyon meszes. Sok gyümölcsük terem; a cseresznyét, körtét stb. nádszálakon szokták aszalni. A kis-győriek szép szál nemes emberek. Úgy látszik, még a tatár- vagy törökjárás idejében verődtek össze, családneveik is többnyire távolibb helynevekről keletkeztek (Barsi-, Bihari- stb. család). Határukban is sok a történeti helynév. Ott van Leányvár-tető, a Csehbércz, a tőle DK.-re levő 1000 ref. magyartól lakott Aranyos felé, hol Guyon Richárd tábornok fia a vilagtól elvonúlva gazdálkodik, a Szénás-völgyben, a paulinusoknak egy most vendéglővé degradált eremitage-a és Kis-Győrtől délre,

a 314 m. magas Halomvár alatt. E hegy közelében ered a „Sebesvíz“, melynek pár hétig minden 24 órában egyszer lilaszínes lesz a vize, a miből háborút jósol a nép. Elfut azután e víz Mocsolyás felé a hajdan a Lator-család tulajdonát tevő Lator alatt, hol kopár, szaggatott tetőn egy nagyobb kővár romjai látszanak, és Sályon, Ábrányon, Nyárádon át ömlik a Csincsébe. Végre Kis-Győrtől éjszaknyugatra, hozzá csak pár száz lépésre, igen sok kövületet találunk, a Nyilasgalya, Kis-Somos, Ivánkagalya és Nagygalya-tető közt levő Rétmány-árokban, többet, mint a már említett királykúti úton.

Kis-Győrtől nyugati irányban is elérhetjük a gyertyánvölgyi hutát, ha föl akarjuk keresni a Bükk ú. n. Mátracsoportját. Itt az 568 méternyi Tölgyes- és a 644 m. magas Bikkes-Mátra közt a Fiók-Mátra képezi a lánczszemet. Ez az út azonban igen fárasztó.

Diós-Győr felől a gyertyánvölgyi üveghutának szokott útja az, melyet a tótól balra kanyarodva, Új-Huta kedvéért a Vesszős aljában hagytunk el. Ezt már csak azért is érdemes követnünk, hogy a Szinvának meghálálju k a miskolczi gőzmalomtól idáig való kalauzoltatásunkat s hogy őt forrásánál keressük föl. A rendkívül kedves tekintetű Fehérkút völgyén túl csakhamar czélunkat érjük. A Szinva három forrásból, a Nagy-Lustahegyből ered. Első forrása egy szűkületben, jól bevágódva van, s vize mindjárt kezdetben mély ugyan, de kristálytiszta. A másik kettő, valamivel odább délre, a Nagy- és Kis-Lusta által közreszorítva, az előbbinek délkeleti lejtőjén közvetetlenül az út mellett buzog*). — Száraz-Szinvafejnek hívják. Kár, hogy nincs elkerítve. Így a fuvarosok, hagyományos szokásból, közvetetlenül a forrásból isznak és itatják jószágaikat s mindegyre zavarják annak tiszta, csöndesen csörgedező vizét. E patak a Sajóba való ömléséig körülbelül 24 km. útat ír le s torkolatáig, mely a tenger felszíne fölött körülbelül 94 m., 662 métert esik. Útközben nem egy csínos zuhatagot képez s már ezáltal is sejtetett erejét malmok, fűrészmalmok, a papírgyár stb. kerekeinek hajtására használják föl. S a kis folyó régi „Zinwa“, majd „Synwapataka“ néven már két 1373-ki oklevél említi, megjegyezvén, hogy a Győr és a zárda közti részén malom állott.**) De a mint századokon át hasznot hajtott, úgy károkat is tett a Szinva. Majdnem minden tavaszszal igazgatni kell utána a partján vezető útakat, melyekből gyakran 1—2 száz méternyi

*) Hunfalvy szerint (Magyarorsz. term. visz. III. 351.) a Szinva a Sz.-Lélekhegy keleti oldalán ered. Ez azonban a Garadna, s tulajdonkép ennek vizét gyüjtik össze a Tajban.

**) Wenzel: Diósgyőr, 31. és 32. l.

darabot elsodor, és többször veszélyezteti a hegyek lábainál fekvő helységek területét.

Forrásán túl a 650 m. magas Hollós-hegyen kis vadásztanya előtt a Hollóskút forrása fölött az itt fellépő fenyvesek lehullott leveleinek kaucsukszerű szőnyegén mehetünk, ha megúntuk a Kőlyuk-galya felé nagyobb kanyarulatot tevő rendes útat. A Ménes-lápánál úgyis összetalálkozunk, körűlbelől ott, Tebénél, hol az 1881-ben fölfedezett „Remény-forrás“ van, mely acidummal keverve, kellemesen pezsgő italt nyújt. E forrás tulajdonosa Schuselka Gusztáv, kinek gyertyánvölgyi üveggyárát, kijutván a Kádasbércz és Hársasbércz által képzett kis szorosból, nemsokára megpillantjuk. Schuselka úr 1856 óta áll e huta élén, melyben már azelőtt 11,000 p. forint ára üveget gyártottak évenkint. A csűr a kemenczék, nyújtók és vágók osztályából áll. Vele szemben és oldalt jobbra a békasó-kemencze, békasó-törő, a gépház, a köszőrülő- és festőműhely s ezen utóbbi helyiség alatt levő fűrészelő és szecskavágó áll a munkáslakok mellett. A hegyoldalban elhelyezett harang naponkint mintegy 300 munkásnak ad jelt. Egy üveggyári munkás havonkint 40—60 forintot kereshet. A huta forgalmára azon körűlményből is következtethetünk, hogy hetenkint 10—12 kocsira való üveget küld be Miskolczra. Egyébiránt legöblösebb palaczkjait jóféle borokkal és sörrel megtöltve mutatta be Schuselka úr, kinek kies fekvésű házában s a hegyoldalba lépcsőzetesen vágott kertjében minden idegen a legszívesebb fogadtatásra számolhat. E vidéken úgy sem fogyhat igen ki a tourista a vendégszeretet dicséretéből. A huta, a szerint a mint szükséges anyagkészlete tartott, éjszakkeletről, vagyis Diós-Győr felől délnyugatra már a negyedik telepen van; Ó-Huta, Új-Huta, Répás-Huta s most Gyertyán-völgy az utolsó állomás. Az elhagyott hutáknak lakói többnyire tótok, kik fát vágnak, fuvaroznak, meszet és szenet égetnek. A meszet leviszik az Alföldre s mivel jobbadán csak krumplijok terem, gabonát vesznek az árán. Mivel ily alkalmakkor néha heteken át nincsenek otthon, az új-hutai pap egyszer egy húzomban tartotta meg nekik az összes nagyheti és húsvéti szertartásokat, hogy hiba ne legyen a dologban.

A gyertyánvölgyi hutától odább délnyugatra csak rövid ideig tart a rendes kocsiút, azontúl lóháton vagy gyalog mehetünk Felső-Tárkány és Eger felé, mely utóbbi épen a Bükkhegységnek nyugat felé határt vető Eger-folyó jobb oldalán fekszik. Balra hagyva Zsérczet, a határában levő 2 barlangról, különösen a Kecskelyukról s a Hór völgyében meredek sziklacsúcson teljesen elhagyatva álló Odorvár romjairól nevezetes Cserépfalut és az erős veres bort termő Noszvajt, a

Tárkányi-völgy mentén sok kerülő úton juthatunk el Felső-Tárkányba. E helynek természetes szépségei már korán lebilincseltek egyeseket. Szelíd völgyében még csekély romokat láthatunk a carthausiak kolostorából s itt-ott meredeken emelkedő sziklái, titokzatos barlangjai, amott kedves lejtőségei s vígan csörgedező forrásai szép háttért képeztek azon nyári lakásokhoz, melyeket Barkóczy, egri püspök, s kanonokjai még a múlt században építtettek maguknak. Az egriek manap is igen szívesen rándúlnak ki e kies vidékre. Mi, hogy az egész tájon egyszerre végignézzünk, a völgytől balra emelkedő Eged hegyére megyünk föl, melyet nyugat felé a Bükkhegység első őrszemének tekinthetünk. E mészkő-emelkedés voltakép három részből áll, t. i. a Nagy-, Hosszú- és Kis-Egedből. Míg Felső-Tárkány 229 m. magasan fekszik, addig az Eged-hegyen magán levő gúláról már 546.5 méternyi magasságról gyönyörködhetünk a lábainknál elterűlő szép vidéken. Éjszak-kelet felé a Bükk legmagasabb ormáig, a közel 949 m. magas Bálványkőig, révedezhet a szem, mely előtt a Nagy-Kőhát és a Zsérczi-Nagydél debrői, a Gerendavár, Szilvási-kő, Őrhegy stb. mintegy a Parnassusra vezető lépcsőt képeznek; sőt a Bélkőt is látjuk, mely alatt Apátfalvának régi temploma van. A helységek közűl ez irányban Felnémet látszik, hol a törökök rizst termesztettek, — Felső-Tárkány, hol jó márvány- és fekete palabánya, mészégetés és fűrészmalom van és az Eger völgyén túl a festői várromokat mutató Szarvaskő. Nyugatra Gyöngyösig, illetőleg a Sárhegyig a Mátrát és a Mátra-alját, a palóczföldet, látjuk, Aba Sámuel nemzetségének telepét. A dohánytermő Verpelét, a siroki, a tállyai, nánai vár, Sár, hol a Baldácsy-féle sziklapinczében Aba Sámuel állítólagos sírját mutogatják, a visontai hegy, melyen híres bor terem, Pásztó stb. a multat és jelent gyors egymásutánban vezeti elénk. Délen és keleten ösmerős vidéket látunk, e helyeket már bejártuk. Az Eged maga is nevezetesség. Pompás bor terem rajta; a Kis-Eged pedig századok óta kővel látja el Egert. Talán innen vitték a köveket az egri várhegyen már a kereszténység első századában emelt templomhoz, melynek építését Szent-István állitólag a darázsköveiről híres Tetemvárról vagy — a hogy régebben nevezték — a Királyszékről tekintette meg.

A természet és az ember történetének nagy múzeuma e tájék. A homokos mészkő sok ezer év csigáinak stb. képezi sírját; Eger s az egri vár pedig melyikünknek szívét nem dobogtatja meg? Eger maga már jobbadán túl van a hasonnevű folyócskán, de vára, Dobó által megszentelt vára még a déli almagyari hegynek cziglédi nyúlványán emelkedik.

„Díszesen áll Eger a termékeny völgybe kitéve;
S mintha leélt idejét álmodná vissza, megaggott,
Várkoszorúzta fejét kisded dombhátra lehajtja.
Bús-mormolva fut a testvér-habu csermely előtte.
— — — — — — — — — — — —
És Eger áll, többé meg nem kisértve töröktől.
Omladozott kövein vérengző férfiak ülnek:
Ők tarták meg Egert s ez volt sasfészke Dobónak.“

Az egri vár, melybe a városból az egyik hős védőről elnevezett Mecskey-kapun át juthatunk, most részben meglehetősen elhanyagolt honvédlaktanyáúl szolgál. A több helyütt meglevő régi falak közt a Szent-János-egyház némi romjait, alapítójának, Szent-Istvánnak, Casagrande Márk által faragott szobrát, a kalvária alatt a vár egyik elhagyott kapujában Dobónak Dobó-Ruszkáról ide hozott régi síremlékét látjuk, mellette egy régi, most nemzeti színű talpon nyugvó szakállas ágyúval. A béke és harcz emlékei közűl meghatottan távozunk s vagy egyenest megyünk az Eszterházy-térre, vagy a még nehány régi házat is megtűrt Német-útczán át kanyarodunk be a városba, hogy a mellék-útczákon át Eger legélénkebb helyére, a Széchenyi-útczára, jussunk.

A nagyon kedves fekvésű városnak magva a völgyben van; jobb szárnya a Bükk legnyugatibb, a bal pedig a Mátra legkeletibb nyúlványain épűlt. Mivel tehát részben a mi hegyvidékünkhöz is tartozik, pár szóval meg kell emlékeznünk róla.

S különben is

„Hol jó bort érzek, betérek;
Ne térnék hát Egerbe?
Ha ezt a várost elkerülném,
Az Isten is megverne!“

S Egernek olyan jó bora van, hogy nem is illenék csak egy hegyvidéken teremnie; a Bükk bekalandozója miért vonakodnék hát a Mátra nektárát is megízlelni?

„Áll a határozat, áll erősen:
Be kell Egerbe mennem!“

Eger nem oly népes hely, mint Miskolcz; lakosainak száma csak 20,741. Mindjárt külső jellegére nézve is különbözik amattól. Miskolczon első pillanatra mutatják a csillagos és kakasos templomok, hogy túlnyomóan református, — Egerben a keresztek, hogy ez viszont katholikus hely. Az egri püspökséget Sz.-István alapította, Ferencz király pedig 1804-ben érseki rangra emelte. A mint elvesztette várjellegét a hely, azonnal egyházias színezetet nyert itt minden intézkedés. A papság monumentalis épületekkel és intézményekkel gya-

rapította Egert. Igazi műemlék a székesegyház, melyet Pyrker érsek 1831—1837 közt építtetett. A főlépcsőn Sz.-István és Sz.-László, valamint Péter és Pál apostolok szobrai közt 72 fokon fölhaladva, a 7—7 méter magas 8 korinthi oszlop által tartott előcsarnokba jutunk. „Venite, adoremus Dominum!“ olvassuk a homlokzaton s az előcsarnok mögött 12 méternél magasabbra emelkedő attikán a hit, remény és szeretet, valamint egy fáklyát s egy kardot tartó angyal szobrait pillantjuk meg. A domborművekkel ékesített előcsarnokból 3 ajtó vezet az előcsarnokkal együtt 49 m. hosszú templomba, mely fölé 16.3 méter magasságig emelkedik a 12 ablak által világított kupola. A szentély fölött 23.8 m. magas kettős torony áll. A templom fődísze a 12 korinthi oszlop által tartott kupola. Az oltárképek, különösen a Sz.-János evangelista vértanúságát ábrázoló főoltárkép, az egyes domborművek, faragványok stb. sok tápot adnak az áhítatnak. A szűz Mária szeplőtelen fogantatásáról nevezett jobboldali kápolnát 1881-ben látták el freskókkal s egyidejűleg a templomot is bemeszelték, a mi egymaga valami 16,000 frtba került. A balra levő régi székesegyház most kaszárnyáúl szolgál.

A főegyházzal szemközt a gr. Eszterházy Károly által 1765—1785 közt jobbadán a régi vár koczkaköveiből épült lyceum áll. A rengeteg kétemeletes épületnek alapfalai 3 méter szélesek, s az egészen az 53 m. magas csillagvizsgáló torony uralkodik, melybe 365 lépcső vezet föl. S érdemes fölmennünk. Ha kinézünk a tornyot körűlfutó erkélyről, magunk előtt látjuk az egész várost; a főgymnasiumot vezető cisterczieket, a minoriták, ferenczrendiek, serviták s az egész épségben fönmaradt mecsettel szemben az irgalmasok nagyrészben kéttornyú templomait, a számos kápolnát, az érsek palotáját, mely azért is nevezetes, hogy istállójának ablakai a város legszebb útczájára nyílnak; a Foglárról nevezett tápintézetet, a papnevelő-házat, a hevesi és egri takarékpénztárt, a casinot, a kegyes alapítványok díszes bérházát, a megyeházat, városházát, a várat, a kanonokoknak ép az átellenes útczában levő lakásait, az érseki kertet, az e mögött levő s már a törökök idejében használt, de újabban csak 1828 óta fölkarolt hővízű (39°) fürdőt, a Füzes-abony-egri szárnyvasút indóházát, a hegyek vízmosásos, kopár oldalán s alján elterűlő borházakat, s akár innen is szemügyre vehetjük a már a mátrai előhegyeken levő Specialis-útczát, mely jobbadán — a miskolczi Avason és Tetemváron levőknél díszesebb pinczékből áll. E pinczék Eger kincstárai, hol a jóllétének egyik alapját képező veres bort is őrízik, de erősen fogyasztják is, nem egyszer kérdezve:

„Kit illet e pohár,
Mely kézről kézre jár?
A hős Egert, Hevesnek fiait!
— — — Itt a bor,
Cseppjeiben hősök vére forr . . . .“

Általában véve Eger a csillagvizsgáló toronyról nézve vagy görbe útczáin sétálgatva egyaránt jó benyomást tesz a nyilvános épületek mellett emelkedő csinos magánházaival, népes útczáival és téreivel, látogatott piaczával stb. Csakhogy pl. közvetetlenűl a székesegyház mögött levő, kövezetlen, poros vásártért látni oly bántó szemeinkre, mint a mily kínos tyúkszemünkre nézve a sok helyütt még nagyon is kezdetleges kövezet. Különösen érdekes forgatnunk fejünk fölött a torony 96 mázsás pléhfödelét, hogy a camera obscurában elénk tett fehér lapon elvonúlni lássuk magunk előtt az egész várost, mint ezer részletet feltüntető képsorozatot.

A csillagvizsgáló nevezetességei közé tartozik egy 40,000 frtos tubus, a meridian stb. 1786-ban Hell Miksa rendezte be az egészet. Magában a lyceumban a jogakadémia, theologia, praeparandia és könyvnyomda van elhelyezve, azonkívül számos tanár lakik benne. Fő nevezetessége a könyvtár, melynek boltozatát a tridenti zsinatot feltüntető fresko díszesíti, földszintes és karzatos helyiségei pedig be sem fogadhatják már a 40,000 kötetet meghaladó gyűjteményt. Szép a vitaterem, melynek egymással szemközt eső kis karzatain jelentek meg illo tempore a támadók és védők; a nyertes trombitaharsogás, a vesztes dobpergés közt vonúlt vissza. Mellette a színelőadások terme, fölötte az egyházmegyei múzeum, hol Mátyás király, V. Károly, Rákóczy ivópoharait, a szíhalmi leleteket, az egri vár lakatját, Vörösmarty tentatartóját, melyet „Eger“ megírásánál használt, a tiszaböi harangot, Barkóczy 40,000 frtos tubákszelenczéjét, az egri püspököknek és érsekeknek arczképcsarnokát s a koronázásokkor szerepelt lószerszámaikat, Lipót császár óráját, IX. Pius capuciumát, Bartakovicsnak hajjal kivarrt arczképét stb. stb. láthatjuk az érdekes kő- és bronczkori tárgyak, hamvvedrek és fibulák mellett, miket főképen Eger vidékén találtak.

Így nagyjában megösmerkedvén Eger főbb nevezetességeivel, vissza kell sietnünk a kedvéért elhagyott Bükkhegységbe. A sok kárt okozó Eger völgyén fölfelé haladva, a Ráczhegy, Kecskedellés, Szarkás jobb és a Czigléd, Bajusz, Birka, Felső-Galagonyás, Sikhegy, Nádas, Vidra, Nyerges, Méhhegy, Afrika stb. balparti — tehát a Bükkhöz tartozó, részint szőlővel beültetett, részint erdős, de mindenkor kedves tekintetű hegyek közt a regényes és mintegy a sziklából

kinőttnek látszó szarvaskői várromok alatt is elvezető úton s a palócz Bocson, Szúcson, Csehin és Mikófalván át most már kopár vidéken jutunk el Palóczország fővárosába, az ismét borsodmegyei Apátfalvára, hol a természet mintegy újraszületik s megint regényes tájékokban enged gyönyörködnünk.

Apátfalvának fő nevezetessége a „karastalom“ vagyis a régi templom és a három szent forrás, hol Nagyasszony ünnepén három vármegye népsége szokott összejönni búcsúra. E három forrás a meredek Bélkő alatt van és csakhamar oly bővízű patakot képez, hogy malmokat is hajthat. Az egyiknek vize télen át se fagy be s ennek medenczéje kővel van kirakva; kénes lévén, köszvény ellen is használják. Ez mindenesetre egy a három forrás közűl, melyről a már IV. Béla 1261-ki oklevelében említett béli apátságot nevezték (Abbatia trium fontium de Beel). A második esetleg a félórára levő Barátok-kútja a Középhegy alatt s a harmadik talán a templomtól dél felé nem messze eső Rocskakút. Szép műemléke a források közelében levő átmeneti román és gót stilű templom, melyet Cletus, egri püspök. 1232-ben a cistercziek részére alapított s melyet tudományosan Ipolyi Arnold írt le az „Archaeol. Közlemények“-ben. Ezen sajátságos, szaggatott vidéken levő templom mellett van a negyvenes évek végén alapított kőedénygyár, mely főkép a helyben talált jó agyagot mindjárt kezdetben váratlan sikerrel dolgozta fel, s a Földváry testvérek gyártmányai csakhamar elhíresedtek. Korábban, lenn a Bélkő alatt levő vadvizes völgyben papírgyár is működött, ez azonban nem tarthatta fenn magát.

Az apátfalvi nép történetéből fölemlítem, hogy 1750-ben a szomszédos helységekkel egyetemben megtagadván jobbágyi tartozásait, 400 palócz ragadott fegyvert és csak akkor adta meg magát, mikor egy egész lovasezred küldetvén Apátfalvára, többet fölakasztottak, 34-et pedig vasra vertek. S a kis mezőváros festői viseletű jó magyar népe ma is sokat ád a maga függetlenségére. Apátfalváról Sz.-Mártonba és Szilvásba vezet az út s e helyeknél már a Bán-patak völgyében járunk, mely éjszak-nyugat felé a Bükkhegység mesgyéjét képezi s a Bükk éjszaki részén eredő vizeknek jelentékeny részét vezeti a Sajóba, melylyel Vadnánál körűlbelűl 36 km.-nyi út után egyesűl. Sz.-Mártontól keletre fakad s először éjszak-nyugatra, majd éjszak-keletre tart; Szilváson 1000 ref. magyar lakik s a határban vashámor és vasgyár működik Általában véve a Bánvölgy mentén emelkedő szaggatott sziklafalak, mint Gerendavár, Bálványkő, Dédes, Kemesnye-part, a Bánvizét éjszak-nyugatnak, az upponyi patak torkolatáig előrenyomó

Jetyőbércz, Disznóbércz, Kerekhársas stb. kitódulási kőzetet, első sorban zöld követ mutatnak, míg az átellenes Mátra már túlnyomóan trachitból álló tömzsök.

Visnyón túl, hol jó födélpala s üveghuta van s az országút a Somosbércz irányában a bal partra vagyis a meredek mátrai oldalra csap át, jó úton mehetünk föl az 584 m. magas dédesi várhegyre. Valaha a Perényieké volt e vár. 1567-ben, midőn a török erősen ostromolta, elhagyta ugyan az őrség, üregeit azonban puskaporral töltötte meg s úgy intézte dolgát, hogy az csak másnap robbanjon föl, mikor a vár már a törökök kezei közt lesz. Fel is robbant s állítólag — mindenesetre túlozva — 4000 törököt temetett maga alá. Ez lett vége a királyi várdának, mely már az Árpádok korában szerepelt s hol az Anjou-királyok is számos oklevelet adtak ki. Kétségtelen, hogy már akkor óriási szilvás kertek voltak itt, míg a tőle nyugatra eső Visnyón — melynek szláv neve megygyet jelent — megygyes kerteket tartottak fenn. S általában véve a dédesi vár igen alkalmas állomáshely lehetett a Diósgyőr felől a Szinva és Garadna mentén feljőve, itt szórakozást kereső udvarnak. Túl a Bán vizén Bedevár aljában az Uppony vize és a Bán által képezett Vízközben, a Középbércz háta mögött Upponyban, mint magában Dédesen is, királyi bölényvadászok laktak, a rengeteg erdők pedig, melyek közt kedves fekvésű kolostorok rejteztek, amúgy is jutalmat igértek a vadásznak. Most sok tekintetben más képe van odalenn a tájnak. A lakosok nemcsak mész- és szénégetéssel foglalkoznak, nemcsak szőlőt művelnek, mint hajdanában, hanem gyárakban is foglalkoznak. A papírgyár ugyan megszűnt, de a dédesi felső hámor, mely épen útunknak a Bán patakjától való eltérésénél van, továbbá a falu éjszaki részén s az átellenes Tapolcsán falu alatt levő alsó hámor még működik. Az éjszakra lábaink alatt elterülő Mályinkánál a vidéknek földtani általános jellemét már fiatalabb oolith-féle mészkő s dolomit teszi változatosabbá. Kúpdad várhegyünkkel szemben pedig a Dezsőkő-hegyet látjuk, melynek aljában a Dezsőlyuk nevű barlang sötétlik. A dédesi várhegy különben is nevezetes barlangközéppont. Így a várerdőnek keleti oldalán, a Kemesnye-part felé is találunk egy barlangot, a Szunyogost, a délkeleti oldalon pedig a Nagyhó alatt tátong egy üreg.

Nem követjük az éjszak felé vidáman csörgedező és számos malmot hajtó patakokat, hanem dél-kelet felé kisértjük meg a leszállást, hogy a fővízválasztóra, a Bükk tulajdonképeni gerinczére, jussunk vissza. E főgerincznek déli határát a Garadna és a Szinva-patak jelzi s homorú oldala is erre van, míg a dombori éjszaknak fordúl. S ha regényes, de kissé

bajos úton a Nyarúhegy aljában, hol a Garadnának egyik forrása fakad, délkelet felé Ó-Massára érünk, hova már egész biztonsággal kalauzol el a Garadna, az út kettéágazásában fekvő kis falunak éjszaki részén csinált úton haladhatunk előre. Balra a várromokhoz csalódásig hasonlító Vereskő fenyeget bennünket, jobbra pedig a legszebb erdőkkel borított Farkasnyak stb. emelkedik. Elhagyjuk a csinált útat, hogy keskeny s néha meglehetős meredek oldalon vezető gyalogúton keressük föl az egész Bükkhegységnek egyik legregényesebb pontját, a szentléleki várromokat. Háromnegyed órai gyaloglás után, megmászva az utolsó meredek tetőt, gyönyörű tisztás mosolyg felénk, melynek puha pázsitján jókedvűen heveredhetünk végig. Különösen szép a táj éjszak felé, hol a hegy aljában egy kis forrás csörgedez. míg a többi oldalon erdők korlátolják a kilátást De csak egy időre. Fölemelkedünk s nyugat felé indúlunk. Csakhamar hatalmas sziklára mászunk fel, mely valaha kétségtelenűl mulató helylyé, Bellevue-vé volt kiépítve. E szikla délnyugat felé úgy alá van vájva, hogy eső ellen egész nagy családot megvédhetne. Pompás kilátás nyílik innen minden oldalra, bár a délnyugat felé levő Bálványkőt már nem veszszük észre. Éjszakra, nyugatra, délre, mindenütt hegyek intenek felénk, csak keletre fedezzük fel az Alföld egyik előörsét, Miskolczot. Látjuk a mély barázdát, melynek aljában a Garadna helyenként óriási levelű lapúk közé rejtőzve, odább pedig a Szinva rohan keletre. Sőt a távolban Tokaj kúphegyét is fölfedezzük és a Hegyalját, melynek borát az igazán bájos környezet láttára amúgy is földerítve iddogálhatták a paulinus barátok. Az övék volt ez a hely. Beton-falazatú templomuknak romjait a hegyhát éjszaki részén takargatják előlünk a fák István nádor 1304-ben a diós-győrivel egyidejűleg alapította ezen egykor híres monostort, melynek javára 1313-ban és 1315-ben újabb adományokat is tett. A portaléból ma csak a belső kapunak faragott oszlopok által tartott ívezete ép még eléggé; magának a mintegy 15 lépés hosszú templomnak falai magasak, ablakai ívezettek; hol hajdan a hívők térdepeltek, ott most áthathatatlan bokrok foglalnak helyet. Az idő kénye szerint pusztítja a falakat s ebben alaposan segít neki az ember is. Három diós-győri kincsásó 1881-ben kiemelte az előcsarnokból, talán a templomtól jobbra eső kolostor folyósójára vezető ajtót s a templomnak dél-keleti sarkában is friss ásást láttam. A zárda közfalait rég elhordták különböző építkezésekre, többnek törmelékein pedig most már százados bükk hajlong ide s tova a szélben. Oldalt elvadúlt gyümölcsfák és rózsák jelzik a hajdani kertet, éjszakkeleten a halastó száraz medrét s ebben a

Köpöskútnak menő forrást találjuk, melyre, ki tudja, hány százados rózsafa borúl. E forrás vize egyik fűszere volt kedélyes uzsonnánknak. A miskolcziak maguk is nem egyszer kijönnek ide egy-egy pohár borra, a mit természetesen pinczetokban kell magukkal hozniok.

Innen vagy erdei útakon mehetünk keletnek a Dubinamalakán, Köpöskúton és a Háromkút völgyén át a Garadnához s akkor Új-Massára érünk; vagy kirándulást tehetünk az Odvaskőre, melyet a szent-léleki hegy éjszaki részéről is megmászhatunk. Az Odvaskő vagy Könyöklő 755 méternyi magasságig meredeken fölnyúló sziklakúp, melyről különösen szépen látszik Dédes vidéke, éjszak felé a Rima és Sajó, dél-kelet felé pedig a Tisza völgye. A Sajó Vadnánál, a Bánpatak torkolatánál, éri el a Bükkhegységet, mely jobb partját egészen a Hernádba ömléseig, tehát a hegyvidéknek délkeleti sarkáig, összesen mintegy 53 km. hosszú vonalon kíséri. Belé ömlenek a Bükk éjszaki részén eredő összes vizek, melyeket főleg a Bánpatak, Kazinczi-, Korcsolyás- és Bábonypatak vezetnek hozzá. A déli részen eredőket a Szinva vizének közvetítésével kapja. A Sajó tehát a Bükk lejtősődésének főirányát jelzi. Esése Vadnától a torkolatig 45, kilométerenkint tehát nem is egy méter. A Bükk utolsó csúcsai (a Gombos, Korcsolyás, Oldalerdő, Pápatető, Bebekhegy, stb.) 240 méter átlagos magassággal emelkednek föléje, de seholsem nyúlnak egészen partjáig.*) Tágas völgyének jobboldali részét követi a vasút is, mely csak Vadnánál megy át a baloldalra, hogy azután Putnok és Rozsnyó felé tarthasson. A Bükknek déli részében általában véve alig találunk községeket, s a mik vannak, többnyire csak az utolsó nyulványokon s azoknak lábainál épültek; éjszakon ellenben nemcsak a Sajó völgyében vannak községek, melyek közül első sorban a közel 4000 lakossal bíró és szőlőművelésének régiségét a XIV. századbeli híres m a g y a r végzéssel is bizonyítható Sajó-Szent-Péter tűnik ki, hanem magának a hegységnek belsejében is találunk helységeket. Ilyen pl. Mályinka, Tardona, Varbó stb.

Magában a hegységben s közvetlenűl a hegy lábainál,

*) A Bükk főbb csúcsai: 200 méterig emelkedik a Bebektető; 300-ig a Csosnatető, Avas, Tilalmas tető, Kanászhegy, Kerekhegy, Háromkútkő, Leányvártető, Magashegy, Pápatető, Vaskapu, Berente; 400-ig az Oldalerdő, Halomvár, Korcsolyás, Nagy-László, Jetyőbércz, Bikkes, Kővágótető, Kerekhársas, Kőmasa, Bukortástető; 500-ig a Rományhegy és Nagy-Bányabércz; 600-ig a Nagy-Orom, Kőlyukgalya, Kocsibércz, Vesszős, Hegyesbükk; Nagy-Vöröskőhegy, Oszratető, Dédesi-várhegy, Tölgyes-Mátra; 700-ig a Csákány, Mákszem, Ágazat, Mészárszék, Hollós; 800-ig az Odvaskő, Kajlabércz, Bányahegy; 900-ig a Nagy-Kőhát és Nyarúhegy; legmagasabb ezen két csúcs: az Órhegy 916.65 m. és a Bálványkő 948.78 méter.

Egert oda nem értve, összesen 55 helység van s a 16,683 házban élő lakos 144,000 hektárnyi földet mível. Eredetökre nézve jobbadán magyarok, a nyugati részben tiszta palóczok; ott, hol a bánya- és gyáripar jobban kifejlődött, a tótok is tömegesebben laknak. A népség főkép őstermeléssel, részint iparral foglalkozik. Miskolcz és Eger a borvidék főhelye; amott ezernél többre megy a pinczék száma. Fehér boráról Miskolcz, Csaba, Nyék, Geszt, Sajó-Szent-Péter és Diós-Győr, — veres boráról Noszvaj, Ostoros és Kis-Tállya nevezetes. Gyümölcsöt legnagyobb mértékben Diós- és Kis-Győrben termesztenek Miskolcz körül kitűnő búza terem; a hegységben magában már inkább más gabona-nemek fordúlnak elő s a burgonya a legfőbb élelmi szerek közé tartozik. Az erdőket főleg a hegység keleti felében, a parasznyai, szentléleki, újhutai és mocsolyási pagonyokban, a kincstár kezeli. Az állattenyésztés aránylag kevéssé fejlett ki. A fuvarosok lovaikkal és ökreikkel általában véve rosszúl bánnak. A juhtenyésztés történetéből azt a furcsa adatot idézem, hogy a forradalom után a magyar hadsereg élelmezésére szánt, de őrízet nélkül maradt birkákra a diósgyőri erdőségekben jó ideig vadászgattak egyesek. A kitűnő tölgy- és bükkmakkon gyakran hízlalnak sertéseket. Az ásványország terményeit illetőleg: Répáshuta, Uppony és Tapolcsány stb. vidékein meglehetős vas van, de ezt csak kisebb részben dolgozták és dolgozzák föl a diósgyőri, ozdi, dédesi stb. hámorok. Nevezetes a kisgyőri, felső-tárkányi és visnyói palakő. Kőszén Diós-Győr, Parasznya, Varbó, Mályinka, Szilvás stb. vidékein bőven találtatván, a gyáripart e körülmény nagyban előmozdítja. Legjobb porczellán-földje Tapolczának s legjobb márványa Felső-Tárkánynak van. Ásványvizre nézve Tapolcza, Apátfalva, Kács és Tebe a legjelesebb. A kézműipar nem igen fejlődött ki; a diósgyőri kulacsok csak egyes kézikönyvekben járnak föl kísérteni. A hegység nyugati részén a palóczok közt a vászonszövés fejlődött ki. Régebben s újabban kőedénygyárra Miskolczon, Szilváson és Apátfalván, hajlított fájú bútorgyárra Alsó-Hámorban, papírmalomra Diós-Győrben, Dédesen és Apátfalván, üveghutára Visnyón és Gyertyánvölgyben, vashámorra Diós-Győrben, Dédesen, Tapolczán, Ozdon és Szilváson találunk. A Bükkhegység kereskedelme főkép Miskolcz felé irányúl, mely vasúti csomópont, míg a vasúthálózatban különben is kedvezőtlenebb Egerbe csak kisebb s nem mindig járható völgyek vezetnek.

Az embert a boldogulásnak sok föltételével kecsegteti a Bükk. S természetes kedvességében is elég a vonzó erő. S ha az Odvaskőről végigtekintünk ezen, főbb részeiben íme meg-

ösmertetett szép vidéken, sajnálkozhatunk ugyan rajta, hogy annak előnyeit kellően nem használta még föl az ember, de szinte látjuk már az időt, midőn az eddiginél erélyesebben lát azoknak értékesítéséhez. E hitben szállunk le a szép hegyről, hogy a Garadna és Szinva völgyén át elhagyjuk e vidéket, mely pár napi ott mulatás után is annyi kedves emlékkel s nem egy hasznos tudnivalóval szolgált.